

□ **Tarixi təcrübə göstərir ki, zəngin təbii sərvətləri və güclü iqtisadi potensialı olan ölkələrdə müstəqilliyin qorunub saxlanması bəzən onun əldə edilməsindən daha çətin və mürəkkəbdir. Düşmən təcavüzünə məruz qalan və müstəqilliyin başlanğıcında təcrübəsiz və qorxaq rəhbərlərin əlində oynucağa çevrilən Azərbaycanda bu vəziyyət daha mürəkkəb idi. Ölkəmiz o zaman tək-cədvəl müstəqilliyini itirmək təhlükəsi ilə deyil, üstəlik, daxildən parçalanmaq qorxusu ilə də üzləşmişdi. Həm də xalqımız iqtisadi sarsıntılar, çətinliklər girdabına düşmüşdü.**

türk dünyasının birləşməsi və möhkəmlənməsi yolunda gördüyü işlər, irəli sürdüyü ideyalar, söylədiyi olduqca mükəmməl elmi-nəzəri mülahizələr reallıqlara əsaslanmaqla, böyük təcrübə və tarixi əhəmiyyətə malikdir. Həmin sözlər türk dünyasının birləşməsinə, regionun nüfuzlu bir ictimai-siyasi qüvvəsinə çevrilməsində əhəmiyyətli rol oynadı.

1993-cü ildə xalqın istəyi və tələbi ilə hakimiyyətə qayıdan ümummilli lider Heydər Əliyev bu acınacaqlı duruma son qoydu. Ölkəmizdə müstəqil, demokratik, hüquqi dövlətin möhkəm təməli ulu öndərin rəhbərliyi ilə hazırlanan və 1995-ci ildə qəbul edilən Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası ilə qoyuldu. Dünya standartlarına uyğun olaraq, hazırlanmış və ümumxalq referendumu ilə qəbul edilmiş bu Konstitusiyaya xalqımızın suveren hüquqlarını, insan və vətəndaş hüquqlarını və azadlıqlarını bərkətilən xalqın özünə qaytardı.

Müstəqillik əldə etmiş dövlətlərin təcrübəsi göstərir ki, suveren sosial-iqtisadi inkişafın müvəffəqiyyəti, ilk növbədə, iqtisadi müstəqilliyin təmin edilməsindən və köhnə iqtisadi sistemin yenisi ilə əvəz olunmasından asılıdır. Ona görə də Konstitusiyada birmənalı şəkildə təsbit edildi: təbii ehtiyatlar hər hansı fiziki və ya hüquqi şəxslərin hüquqlarına və mənafələrinə xələl gətirmədən Azərbaycan Respublikasına məxsusdur; ölkədə iqtisadiyyatın inkişafı müxtəlif mülkiyyət növlərinə əsaslanaraq xalqın rifahının yüksəldilməsinə xidmət edir; Azərbaycan dövləti bazar münasibətləri əsasında iqtisadiyyatın inkişafına şərait yaradır, azad sahibkarlığa təminat verir, iqtisadi münasibətlərdə inhisarçılığa və haqsız rəqabətə yol vermir. Bütün bunların əsasında Azərbaycan dövləti xalqın və hər hansı bir vətəndaşın rifahının yüksəldilməsi, onun sosial müdafiəsi və layiqli həyat səviyyəsi qayğısına qalır, mədəniyyətin, təhsilin, səhiyyənin, elmin, incəsənətin inkişafına yardım göstərir, ölkənin təbii, xalqın tarixi, maddi və mənəvi irsini qoruyur.

O dövrdə Azərbaycan dövlətinin qarşısında duran ali məqsədə çatmaq üçün ilk növbədə, iqtisadi sabitliyin təmin olunması tələb edilirdi. Çünki 1990-1994-cü illərdə tüğyan edən hiperinflasiya iqtisadiyyatın əsaslarını sarsıdırdı, əhalinin maddi və sosial vəziyyətini getdikcə ağırlaşdırırdı. Birmənalı şəkildə aydın idi ki, həyata keçirilən iqtisadi siyasətin müvəffəqiyyəti genişmiqyaslı sabitləşdirmə tədbirləri ilə inflasiyanın cıvıltanmasından və maliyyə sabitliyinin təmin olunmasından asılıdır.

Ölkə iqtisadiyyatında bazar prinsiplərinin bərkətilən təmin olunması üçün onun liberalləşdirilməsi istiqamətində radikal addımlar atıldı. 1994-1995-ci illərdə xarici ticarət əməliyyatlarının liberalləşdirilməsinə başlanıldı. Xarici ticarət sahəsində liberalləşdirmə tədbirlərinin öne çəkilməsi qısa bir zamanda açıq qapı siyasətinin təbiiq edilmiş zərurətindən doğurdu. İqtisadi liberalləşdirmə siyasətinin bərkətilən təmin olunması üçün qısa bir zamanda açıq qapı siyasətinin təbiiq edilmiş zərurətindən doğurdu. İqtisadi liberalləşdirmə siyasətinin bərkətilən təmin olunması üçün qısa bir zamanda açıq qapı siyasətinin təbiiq edilmiş zərurətindən doğurdu. İqtisadi liberalləşdirmə siyasətinin bərkətilən təmin olunması üçün qısa bir zamanda açıq qapı siyasətinin təbiiq edilmiş zərurətindən doğurdu.

Böyük İpək Yolu layihəsinin reallaşdırılmasında və türkdilli cümhuriyyətlərin qırılmaq təhlükəsi ilə qarşılaşdığı təsiri altında formalaşması prosesinin başlanmasına yol açıldı. Bu proses bazar iqtisadiyyatının digər vacib elementi olan valyuta rejiminin sərbəstləşdirilməsi ilə tamamlandı.

Bununla da bazar iqtisadiyyatının əsas prinsiplərindən birinin, yeni qiymətlərin bazarla sərbəst şəkildə tələb və təklif amillərinin qarşılıqlı təsiri altında formalaşması prosesinin başlanmasına yol açıldı. Bu proses bazar iqtisadiyyatının digər vacib elementi olan valyuta rejiminin sərbəstləşdirilməsi ilə tamamlandı.

Ulu öndər Heydər Əliyevin rəhbərliyi ilə həyata keçirilən qətiyyəti iqtisadi islahatlar az bir zamanda geniş beynəlxalq dəstək qazandı. Beynəlxalq Valyuta Fondu və Dünya Bankı Azərbaycanda iqtisadi islahatlar haqqında xüsusi proqram hazırladılar və ölkəmizə maliyyə yardımı göstərdilər. Həmin təşkilatlarla sıx əməkdaşlıq şəraitində hazırlanmış sabitləşdirmə proqramına uyğun olaraq, iqtisadiyyatın liberalləşdirilməsinə yönələn radikal islahatlar dönməz xarakter aldı.

Deyilənləri yekunlaşdıraraq, göstərmək lazımdır ki, ümummilli lider Heydər Əliyevin əsasını qoyduğu və Prezident İlham Əliyevin daha da inkişaf etdirdiyi strateji kurs Azərbaycanı global zirvələrə doğru gedən ölkələr qrupunda öncül mövqeyə çıxardı.

Ümummilli lider Heydər Əliyevin siyasi-ideoloji fəaliyyəti yalnız Azərbaycanda məhdudlaşmayıb, onun hüduddlarından kənar, bütövlükdə türk dünyasında da dərin izlər buraxdı. Bu sahədə gördüyü işlər az bir zamanda onu türk dünyasının daimi liderinə çevirdi. Ulu öndər türk dünyasının həmrəyliyinin, bütün sahələrdə intensiv əməkdaşlığının tarixi əhəmiyyətini dərinlən dərk edir və qürurla deyirdi: "Mən bu gün, heqiqətən, qeyd etmək istəyirəm ki, bizim xalqlarımız əsrələr boyu bir-birinə yaxın dost olmuşlar. Biz bir kökdənlik, biz bir dillə xalqlarıq. Bizim milli ənənələrimiz bir-birinə bənzərdir, oxşardır. Ona görə də bunlar hamısı xalqlarımızı hələ biz müstəqil olmadığımız vaxtda, ayrı-ayrı dövlətlərin əsarətində yaşadıığımız vaxtda da bir-birindən ayırmayıb, bir-birinə bağlayıb, bir-birimizlə daha sıx əlaqədə saxlayıb. İndi isə xalqlarımız öz müstəqilliyini əldə edəndən, müstəqil dövlət kimi dünyada tanınandan sonra biz tarixi ənənələr əsasında, həmin fundamental əsaslar üzərində bundan sonra da irəliyə getməliyik, inkişaf etməliyik".

Dünya şöhrəti qazanmış böyük tarixi şəxsiyyətin

Bu gün dünyada 6 müstəqil türk dövləti mövcuddur. Keçən əsrin 90-cı illərindən başlayaraq bu dövlətlərin birgə istəyi və hədəfi orta qədim mirasın qorunması və təbliğ olunması, iş birliyinin genişləndirilməsidir. Təsədüfi deyildir ki, ulu öndər Heydər Əliyev türk dünyasının gələcəyinə böyük ümidlər bəsləyirdi. O deyirdi: "Özünün yeni yüksəliş dövrünü yaşayan çağdaş türk dünyası bəşər sivilizasiyasına yeni misilsiz nümunələr vermək iqtidarındadır. Bu gün öz suverenliyini əldə etmiş bir çox türk cümhuriyyətləri bu sıraya qoşulması türk dünyasının gələcəyinə işıqlı ümidlər oyadır. İqtisadi, siyasi və mədəni həyatın sıx telləri ilə birləşməyə başlamış türk xalqları yeni dünyanın mühüm amillərindən birinə çevrilməkdədir."

Heydər Əliyevin türk dünyasının gələcəyinə böyük inamı nə ilə bağlıdır? Araşdırmalar göstərir ki, böyük iqtisadi və demografik potensiala malik olan türkdilli cümhuriyyətlər intensiv olaraq global iqtisadi sistemə qoşulmağa və onun verdiyi üstünlüklərin bütün parametrlərindən faydalanmağa

...Bizim xalqlarımız əsrlər boyu bir-birinə yaxın dost olmuşlar. Biz bir kökdənlik, biz birdilli xalqlarıq. Bizim milli ənənələrimiz çox yaxındır, bir-birimizdən bənzərdir, oxşardır. Ona görə də bunlar hamısı xalqlarımızı hələ biz müstəqil olmadığımız vaxtda, ayrı-ayrı dövlətlərin əsarətində yaşadıığımız vaxtda da bir-birimizdən ayırmayıb, bir-birimizə bağlayıb, bir-birimizlə daha sıx əlaqədə saxlayıb. İndi isə xalqlarımız öz müstəqilliyini əldə edəndən sonra, müstəqil dövlət kimi dünyada tanınandan sonra biz tarixi ənənələr əsasında, həmin fundamental əsaslar üzərində bundan sonra da irəliyə getməliyik, inkişaf etməliyik.

Heydər ƏLİYEV
Ümummilli lider

nəticəsində genetik irsin ciddi təhlükə altına düşməsi, sağlamlıq cəmiyyətinin təməli olan ailə həyatının sarsılması, yer üzünün əşrafı olan insanın zərərli vərdişlər nəticəsində deqradasiyaya uğraması və başqaları. Uca Tanrı türk soyuna çağdaş sivilizasiyanı təhlükəyə sürükləyən həmin mənfi təsirlərdən qorunma və əksinə, onları özlərinin lehinə çevirmə imkanı

olaraq dəyərləndirilməməlidir. Bu, eyni zamanda, türk kultürünün, türk ruhunun dünyaya yayılması, türkçülüğün dünyada bilavasitə və real olaraq tanınmasıdır. Bundan başqa, Qərbin elm və texnologiyasının, Qərb idarəçiliyinin yerindəcə menimsənilərək doğma yurda gətirilməlidir.

Mustafa Kamal Paşanın "Yurdda sülh, cahanda sülh!"

HEYDƏR ƏLİYEV VƏ ÜMUMTÜRK BİRLİYİ İDEYASI

ilə iqtisadi əlaqələrinin yenidən qurulması kimi mürəkkəb bir proses başlanmışdır.

Bu ölkələr xam neft, təbii qaz, sənaye xammalı ilə yanaşı, çox çeşiddə sənaye məhsulları da istehsal etmək və ixraca yönəltmək potensialına malikdir. Hər bir ölkənin təbii sərvətlərini hərəkətə gətirərək istehsalın səviyyəsinin yüksəldilməsi və iqtisadi inkişaf yoluna çıxması ciddi şəkildə satış bazarlarının geniş olmasından asılıdır. Bazarların genişlənməsi və dərinləşməsi iqtisadiyyatın səmərəliliyinin yaxşılaşdırılmasına və inkişaf sürətinin artırılmasına səbəb olur. Məsələn, ABŞ-də transmilli şirkətlərin meydana gəlməsi və dünyanın nehang şirkətlərinə çevrilməsi çox böyük bazarların təmin etdiyi üstünlüklər sayəsində mümkün olmuşdur. Avropa Birliyi də böyük bazarların təmin etdiyi üstünlüklərdən faydalanmaq məqsədi ilə dünyada ilk mükəmməl regional birlik yaratmağa nail olmuşdur.

Dünya dövlətlərinin çoxillik təcrübəsi göstərir ki, bol təbii sərvətlərə sahib olan TDC-nin gələcək sosial-iqtisadi inkişafı, onların global və regional proseslərə aktiv və səmərəli şəkildə qatılmasından əhəmiyyətli dərəcədə asılıdır. Qloballaşma dövründə tərəqqinin, sənaye istehsalının artırılmasının və sosial-iqtisadi inkişafın həlledici amili heç də neft və qaz, təbii sərvətlər deyil, intellektual və elmi-texniki ehtiyatların artırılmasıdır. Belə resurslar isə tamamilə aydındır ki, uzun tarixi dövrdə inkişaf etmiş dünya dövlətlərinin topladığı zəngin təcrübəni hərtərəfli öyrənmək və ondan istifadə etməklə artırıla bilər. Bütün bunlar isə qarşılıqlı iqtisadi əlaqələrin inkişaf etdirmək və beynəlxalq əlaqələr sisteminə intensiv qoşulmaqla mümkündür.

Vurğulamaq lazımdır ki, türk dünyasının bir-birilə, o cümlədən bütün dünya ilə birləşdirilməsində Heydər Əliyevin tarixi İpək Yolu layihəsinin həyata keçirilməsində göstərdiyi səy və xidmətlər müstəsna əhəmiyyətə malikdir. Bu tarixi layihənin əsas məqsədi Orta Asiya və Qafqaz ölkələrinin dünya iqtisadiyyatına fəal qoşulmasını təmin etməkdən ibarətdir. Bu isə həmin cümhuriyyətlərin 70 illik sovet dövründə yığılıb qalmış sosial-iqtisadi problemlərinin həll edilməsi və nəhayət, bu dövlətlərin siyasi və iqtisadi müstəqilliklərinin gücləndirilməsi üçün daha geniş perspektivlərin açılması deməkdir. Heydər Əliyevin iqtisadi siyasəti məhz bu məqsədlərə yönəlmişdir.

Böyük İpək Yolu layihəsinin reallaşdırılmasında və türkdilli cümhuriyyətlərin qırılmaq təhlükəsi ilə qarşılaşdığı təsiri altında formalaşması prosesinin başlanmasına yol açıldı. Bu proses bazar iqtisadiyyatının digər vacib elementi olan valyuta rejiminin sərbəstləşdirilməsi ilə tamamlandı.

böyük önəm verir.

Bu gün türk cümhuriyyətlərini dünya nəhəngləri öz nüfuz dairələrinə daxil etməyə çalışırlar. Hazırda türk dünyası bu iki nəhəng qüvvə arasında bölünmüş kimi görünür. Amma hesab edirik ki, qloballaşmadan ən çox qazanc böyük türk soyu əldə edəcəkdir. Belə bir fikrin nə qədər əsaslı olduğunu görmək üçün aşağıdakı amillərə diqqət etmək lazımdır.

Türk cəmiyyətinin dayandığı sağlam mənəvi təməli o qloballaşmanın mənfi nəticələrindən yüksək dərəcədə qorunmaq imkanı verir. Həmin mənfi amillər isə bunlardır: milli-mənəvi dəyərlərin aşınması, mənəviyyətsizlik

vermişdir.

Qloballaşmanın yaratdığı yeni demografik konyuktura türk cəmiyyətinin xeyrinədir və onun dünyada rolunu və təsirini daha da artırmasına şərait yaratmışdır. Qərb və Rusiyada əhalinin artımı sərbəstliyinə yaxınlaşdığı və əhalinin yaşlanma prosesinin sürətləndiyi bir dövrdə türk dünyasında əhalinin sürətli artımı və gəncəşməsi prosesi başlanmışdır. Müsbət demografik faktor yalnız türk dünyasının sərhədləri daxilində deyil, həm də bu sərhədlərdən kənar, çox böyük təsir gücünə malikdir. Avropa və Rusiyada türkdilli əhalinin geniş yayılması, sadəcə olaraq türk dünyasından "brain-drain"(beyin köçü)

şüarı bütün türk cümhuriyyətlərinin daxili və xarici siyasətinin əsasını təşkil edir. Bu siyasət onlara özlərinin yaxın və uzaq qonşuları ilə dostluq əlaqələrini qurmağa, çox mürəkkəb regionda və bütün dünyada öz milli mənafələrinə uyğun strateji kurs yeritməyə şərait yaradır.

Türk dünyasının birləşməsinə böyük əngəllərdən biri türk cümhuriyyətləri arasında uzun müddət bərbəş nəqliyyat əlaqələrinin, daha doğrusu, yolların olmaması idi. Bu da türk dünyasını parçalamaq istəyən imperiya dövlətlərinin illər boyu yeritdikləri siyasətin nəticəsidir. XIX əsrdə Orta Asiya və Qafqaz xalqlarının çar Rusiyası tərəfindən istilasından sonra onların min illərlə qayıb-qarışdıqları cənub qonşuları və digər dövlətlər ilə ənənəvi əlaqələri kəsildi. Sivilizasiyaya İbn Sina, Nesirəddin Tusiyə və yüzlərlə dühə bəxş etmiş bu ölkələrə "Rusiyanın ucqarı" damğası vuruldu. Müstəqillik siyasətini davam etdirən Sovet imperiyasında bu ölkələr dünya ilə birləşdirən yollar yalnız Rusiya torpaqlarından keçirdi. Bu, yalnız görünən yollara deyil, eyni zamanda, görünməyən mədəni-mənəvi yollara da aid idi. Orta Asiya xalqları və Azərbaycan dünya mədəniyyətinə yalnız rus mədəniyyəti ilə qoşulurdu. Dünya klassikləri əsasən rus dilindən tərcümə olunurdu. Bir sözlə, bu xalqların yalnız bir pəncərəsi – Rusiyanın icazə verdiyi pəncərə açıq idi.

Qərbin maddi və mədəni dəyərlərindən geniş yararlanmağa çalışan bu ölkələrin zəngin təbii sərvətləri hazırda Avropanın ehtiyaclarının qarşılınması üçün menimsənilməyə başlanmış və dünya siyasətinin ana xəttindən birinə çevrilmişdir. Yeni İpək Yolu probleminin aktuallaşması Şərqdən enerjiyaşıyıcıların Qərbe asan yolla çatdırılması, yeni kommunikasiya xətlərinin açılması ilə əlaqədardır. Bu amil də türk dünyasının birləşməsi və dünyada rolunun artması üçün çox faydalıdır. Ulu öndərin böyük uzaqgörənliklə reallaşdırdığı Bakı-Tbilisi-Ceyhan neft, Bakı-Tbilisi-Ərzurum qaz, Bakı-Tbilisi-Qars dəmir yolu layihələri çox ciddi strateji əhəmiyyət daşıyır və iqtisadi olmaqla bərabər, həm də siyasi və mədəni əhəmiyyətə malikdir.

Bütün türk cümhuriyyətlərində islami dəyərlər və türk ruhu yüksəlir. Türk dünyasının həmrəyliyi və birliyi, bütün dünyada yaşayan türklərin diaspor şəklində təşkilatlanması, mədəni-siyasi, iqtisadi əlaqələrin genişlənməsi Heydər Əliyev ideyalarının və arzularının müasir dünyada reallığa çevrilməsidir. Bir millət – yeddi dövlət, yirmi doqquz qonum və əqrəbinin birlik və bərabərlik içində olması misilsiz güc deməkdir.

Türk dünyasının böyük oğlu Heydər Əliyev məhz bunu arzulamış və bütün şüurlu fəaliyyətini bu vacib işə həsr etmişdir.

Dünyamalı VƏLİYEV, AMEA-nın Ziya Bünyadov adına Şərşünaslıq İnstitutunun şöbə müdiri, iqtisad elmləri doktoru